

АВТОРСКА СПРАВКА

за приносния характер на трудовете, представени по конкурса за професор по чешки език, ДВ бр. 44/29.5.2018 от
доц. дфн Маргарита Захаријева Младенова

Представената обща библиография съдържа над 150 позиции, от които 3 монографии, 3 учебника, 2 речника в съавторство, 88 статии и студии, 12 доклада непубликувани в писмен вид, 19 хроникални бележки и персоналии, 27 рецензии в научната периодика и съставителство и редакция на 9 сборника статии и доклади от научни форуми. На други 18 преводни книги съм редактор на превода от чешки език. За участие в конкурса за професор, обявен в ДВ бр. 44 от 29.5.2018 г., са релевантни работите от 1998 г. насам, тъй като трудовете по конкурса за доцент обхващат работите, излезли до 1997 г. включително и поради продължителността на процедурата (завършена през 2000 г.) в него не са взети предвид онези от тях, които са излезли през 1998–2000 г. Това означава, че библиографията по конкурса включва 3 монографии, 2 учебника, 2 речника в съавторство, 70 статии и студии, 9 хроникални бележки и персоналии, 17 рецензии и 9 сборника.

Изброените работи се разделят на няколко тематични групи, които представям в обратно хронологичен ред:

1. Относително най-нова (от 2006 г. насам) и съответно най-актуална за мен към момента е тематиката, свързана с историята и съвременното състояние на посесивните глаголи в българския, чешкия и руския език, както и свързаната с тях теоретична интерпретация на глаголната лексика като резултат от взаимодействието между семантичните полета помежду им под натиска на прагматичните фактори в процеса на речта. На тази тема е посветена и дисертацията ми за придобиване на научната степен „доктор на филологическите науки“, защитена на 30.10.2017 г. Тук се представя специално разработена собствена методика за анализ именно на глаголната лексика в семантичен план и се прилага върху посесивните глаголи (общо около 1200 лексикални единици). Самото семантично поле е подробно структурирано в ядро, разширено ядро, близка и отдалечена от ядрото зона, периферия и 2 самостоятелни микроядра в зоната в непосредствена близост до ядрото. В дисертацията обаче не успях да обхвамна всички аспекти на темата, въпреки значителния обем на текста □. На нея са посветени 23 подготвителни статии и студии, в които се разработват отделни лексикални единици или техни групи и аспекти в интерпретацията им (от раздел V. № 44, 47, 49, 51, 55, 58, 59, 61, 65, 67, 69, 71, 72, 73, 74, 76, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 88 съгласно номерацията в представената библиография). Дисертацията съдържа резултатите от тях пряко или чрез цитиране, така че те също трябва да се изключат от трудовете, релевантни по конкурса за професор. Независимо от това работата ми върху лексико-семантичните полета в глаголната лексика, по-специално посесивното и екзистенциалното, не само не е изчерпана, но и не е преустановена. На нея е посветена и излязлата наскоро работа от 2018 г. (V.89), както и един от докладите, изнесени през 2018 г. (VI.13). Оказа се, че обработката на реализирани дискурсни употреби на глаголите изисква продължително време за анализ и интерпретация, както и поражда голям обем изследователски текст. В дисертацията и свързаните с нея работи е предложена собствена методика за структуриране на значенията на глаголната лексика в различен дискурс, включваща компонентен анализ на семемата, концептуализация с оглед на това

кой е вършител на действието, семантичен акцент и поражда синтактична конструкция. Освен това работата е насочена в историческа перспектива, като обхваща 4 синхронни среза от развитието на трите езика – началния период за всеки от тях, XIV в., XVII в. и XX–XXI в. Изследването доведе до редица общи и частни изводи за историята на трите езика, сред които най-важни са: **а)** Възникването на самостоятелна екзистенциална форма на глагола *има* в българския език се оформя в окончателен вид през XVI–XVII в. **б)** Глаголът **бърати** в историята на българския език претърпява специфично развитие, което го отличава от източно- и западнославянските езици, където се е развил като вид корелат на **ВЪЗ**□**ТИ**. В български той остава по-близък до изходното си историческо значение ‘нося, събирам на едно място’. **в)** Модалните употреби на глагола *mít* в чешкия език, както и експанзивното му развитие към граматикализирани значения и словообразователно-семантични иновации са характерни за него още от началния период на развитието му като книжовен език. **г)** Близостта при изразяването на посесивно и екзистенциално значение с помощта на *у*-конструкция в руския език е била присъща и на другите два славянски езика в по-ранните периоди от развитието им, но само в руски е толкова устойчива до наше време. Независимо от това развитието на глаголите *иметь* и *иметься* за изразяване съответно на посесивно и екзистенциално значение е отчетливо специализирано и в руски. **д)** Глаголите от посесивното семантично поле развиват употреби и с екзистенциален характер, а също граматикализирани и фразеологизирани употреби, като това се отнася в най-голяма степен до глаголите от ядрото на полето.

2. Втора голяма тематична група образуват работите по Кирилometодиевистика, свързани с темата на първата ми (кандидатска) дисертация, които не приключват със защитата, а плавно преминават в проблематиката на историята на българския и на чешкия език. Сред тях най-голям интерес и дискусии привлече монографията (II.1.), която се опира върху материала от кандидатската дисертация, но като текст е съвсем нова и различна книга, излязла от печат 14 години след защитата на дисертацията. Освен нея от релевантните за конкурса работи в тази група спадат статиите и студиите от раздел V №23, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 41, 42, 63, 78, където се разглеждат не само историческите данни за следите от Кирилometодиевата мисия сред западните славяни, но и се поддържа становището, че Великоморавската мисия на двамата братя се развива в съвременната област Моравия (Moravia) в Чешката република, тъй като „преместването“ □ южно от р. Дунав създава повече неясноти, отколкото разрешава, като същевременно напълно игнорира цели аспекти от и без това оскъдните данни за онзи период (тук спадат на първо място археологическите находки, както и някои общи исторически данни за епохата). Това обстоятелство намалява убедителността на теорията за южна локализация на Моравия на територията на Българската държава по времето на Борис и Симеон. Затова в продължителните дискусии върху този проблем (от 1985 г. насам) застъпвам становището за разположението на Велика Моравия северно от р. Дунав. В доста остро противопоставяне на мненията прераства тази дискусия с работите на Петер Юхас (V.53, V.63).

2а. Своеобразно продължение на работата ми върху Кирилometодиевската проблематика са статиите и студиите, посветени на старочешката Хроника на т. нар. Далимил като състав, структура, поетика и на първо място като Кирилometодиевски извор, голяма част от които са взети предвид при доцентската ми хабилитация,

включително неиздаденият хабилитационен труд, но някои са по-късни (38, 41, 42). В тях е представен структурен анализ на текста в отделните му части в съпоставка с други по-ранни и по-късни чешки хроники, като се стига до извода, че преобладаваща е текстовата независимост на Далимиловата хроника по отношение на Хрониката на Козма Пражки, с която има отчасти сходен състав на тематичните части, но като микроструктура и поетика е съвършено различна и в много случаи отразява елементи на първично митологично мислене.

Аналогична самостоятелна група образуват текстовете, посветени на Никодимовото евангелие, където се анализират предимно лексикалните особености на паметника (23, 41), като част от изнесените доклади по тази тема останаха непубликувани поради независещи от авторите причини. В най-голяма степен тук е разработена групата на глаголите за говорене, които играят важна роля в пораждането и оформянето на ранните текстове, възниквали вероятно в устна форма и разпространявани също устно под формата на проповеди.

2б. С Кирилометодиевската проблематика са свързани и обзорните статии и персоналиите в Кирило-Методиевската енциклопедия (V.29, 30, 31, 32, 33, 34, 35). Те са посветени предимно на учени и реалии, свързани с Великоморавската мисия на Солунските братя и по-късните следи от нея в историята и културата на Моравия и на Чешкото княжество, в чиито предели е включена по-голямата част от великоморавските територии.

3. На трето място могат да бъдат посочени работите ми, свързани с историята на българската бохемистика и славистика, както и с методиката на преподаване на чешки език за българи. Най-широкообхватен труд в тази група е Чешка граматика (II.2), излязла в поредицата „Кратки граматики“ на изд. „Наука и изкуство“, както и статии и студии като V.19, 20, 21, 27, 40, 43, 50, 56, 57, 64, 66, 68, 79.

3а. Чисто методически характер носят участията ми в симпозиумите по преподаване на чешки език като чужд (V.21, 27, 50, 56). Тук спадат и учебниците, разработени в голям международен колектив в рамките на Програмата на ЕК Леонардо да Винчи „Езикът в туризма“ (IV.3, 4). Към тях може да бъде причислен и излезлият през 1997 г. учебник „Чешки за абсолвенти“ (IV.1), който остава извън текстовете, релевантни по конкурса.

3б. Към третата група с ориентация към история на българската славистика се отнасят статиите и студиите V.19, 20, 40, 43, 57, 66, 79, 87 и някои по-ранни доклади нерелевантни по конкурса. В тях се обобщават проблемите на съвременната българска славистика в условията на преобразуванията в системата на висшето образование, или се изтъква приносът на отделни личности за развитието на нашата наука. Тук спадат и два от вътрешноуниверситетските проекти по НИД (2012 и 2013 г.), на които бях ръководител, както и юбилейната конференция, посветена на изследванията по славянска етнография и фолклор в Катедрата по славянско езикознание след 9.IX.1944 г. (раздел VIII № 5).

4. Самостоятелно могат да се разглеждат теоретично ориентираните работи, посветени на взаимоотношенията между езика и обществото в най-широк смисъл, както и общославистичните проблеми и свързаните с тях социолингвистични и прагматични наблюдения.

4а. Социолингвистичният аспект е изразително застъпен още в кандидатската ми дисертация и свързаните с нея по-късни публикации (II.1 и V.22, 37, 39, 45, 52, 53, 54). Прилагането на социолингвистични подходи към по-стари исторически периоди е доста ограничено, тъй като изисква познаване на епохата и на конкретни данни, които

невинаги са обективно налице. В представените работи са изведени достъпните в наше време сведения за езиковата ситуация в историята на чешкия език от предписмения и ранния писмен период.

4б. В резултат на бурното развитие на прагматичните изследвания през последните десетилетия и големите възможности, които тази методика предоставя в анализа на речта, прагмалингвистиката ме привлече като съвременен аспект, който намери отражение в V.26, 65, 75, 85. Към тях се отнася и съставеният от мен бр. 2 за 2016 г. на сп. Съпоставително езикознание, посветен на лингвистичната прагматика.

4в. Общославистични, включително сравнително-исторически и съпоставителни са освен дисертацията за придобиване на научната степен „доктор на филологическите науки“ още и текстовете от раздел V.28, 36, 64, 77

5. В отделна група остават лексикографските приноси, които намериха израз в авторското и редакторското участие в десетчленния авторски колектив на Чешко-български речник в 2 тома под ред. на Св. Иванчев (V.25) и редактирането на Кратък чешко-български речник на некнижовната лексика от Я. Бъчваров и колектив (X.13). Въпреки че съставянето на речници не се смята за пълноценен научен труд, те имаха голямо значение за мен и за ориентацията ми към историческата лексикология, на която е посветена втората ми дисертация (I.2).

София, 6.8.2018 г.